Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 11. STUDENI 1938. GOD. VI.

Izlazi mjesečno. – Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA

BROJ 11. GOD. VI. STUDENI 1938

Prof. Dr. Eugen Sladović:

KOMUNALNA KULTURNA POLITIKA

Pojam kulture prošao je tečajem vremena kroz različita shvaćanja, ali jedno je sigurno, da se kod sviju naroda pod tim izrazom razumijevalo i razumijeva moralni i intelektualni, politički, privredni i pravni viši razvitak ljudi i njihovih zajednica (naroda, država, općina, obitelji). U literaturi opstoji više pokušaja, koji nastoje definicijom odrediti pojam kulture. Kultura predstavlja težnju, koja je duboko usađena u dušu čovjeka od prvog dana njegove zemaljske egzistencije, a podjedno i najviši cilj njegova bića. Zadaća čovječanstva se sastoji u stvaranju i unapređivanju kulture u svrhu stečenja trajnih kulturnih vrednota. Kultura predstavlja ukupnost ljudskih tečevina na području svladavanja prirode, spoznaje (znanost), umjetničkog stvaranja (umjetnost) i materijalnog gospodstva (organizacija, privreda)[1]. Prema tome uključuje kultura spoznaju, umjetničko stvaranje i gospodstvo nad prirodom. Kultura je podjedno kultura istinitoga, lijepoga i snažnoga; sva ta tri kulturna faktora utječu jedan na drugi. Materijalna kultura je neophodno potrebna za razvitak duševne kulture. Sve znatne trajne tečevine, koje su postignute tečajem kulturnog razvitka čovječanstva pomoću spoznaje, umjetničkog stvaranja i gospodstva nad prirodom, predstavljaju primarne kulturne vrednote[2]. Prema tome uključena je u pojmu kulture neiscrpiva množina duševnih pojava[3].

Duševna stvaranja obuhvaćaju estetska i tehnička dobra. Estetska dobra mogu svoj utjecaj vršiti pomoću jezika, glazbe, prostora, tvari, boje,

[1]) Josef Kohler: Lehrbuch der Rechtsphilosophie. Dritte Auflage herausgegeben von Dr. Arthur Kohler. Berlin-Grunewald. 1923., str. 4. — Bertrand Russell: Die Kultur des Industrialismus und ihre Zukunft. Unter Mitarbeit von Dora Russell. München-Berlin. 1928., str. 31.

[2]) Dr Eugen Sladović: Tehnika, privreda i pravo. (Elektrotehnika. List za elektrotehniku i strojarstvo. Zagreb. Godina III, broj 12 za prosinac 1937., str. 177. i sl.).

[3]) K. F. Sturm: Allgemeine Erziehungswissenschaft. Eine Einführung. Osterwieck a. H. 1927.

kista i dlijeta (pjesmotvori i ostala djela lijepe književnosti, glazbena djela, slikarstvo, kiparstvo itd.). Tehnička dobra predstavljaju tečevine na području izuma (patenti), uzoraka i modela, gigantske građevine (mostovi, ceste, strojevi itd). Tim stvaranjem nastaje vezivanje prirodnih sila ili prostora, kojim se postizavaju konačni efekti, a prema svojoj konačnoj svrsi upravljeno je na zadovoljavanje određene materijalne ili imaterijalne ljudske potrebe. Za to je zadaća kulture da ljude uzdigne, oplemeni i razveseli, da u njima probudi najbolje sile i sposobnosti te da im olakša snašanje dnevnih briga i nevolja. Suvremena država mora biti kulturna država u potpunom smislu. Radi toga predstavlja kulturna politika (skrb za unapređivanje kulture) vrlo važan socijalni problem. Već prema svom etimološkom porijeklu označuje riječ »kultura« nešto, što raste i što za to iziskuje njegu i skrb. Kulturna politika važna je za to, jer je pozvana da unaprijedi razvitak općeg kulturnog stanja i omogući kulturno stvaranje, ali pored toga mora nastojati da uspostavi zajednicu kulturnih stvaralaca i omogući njihovu dragovoljnu saradnju pri podizanju narodne kulture. Takva zajednica kulturnih stvaraoca u vezi s kulturnom politikom i objektivnim javnim sudom (kritikom) omogućuje razlikovanje kukolja od pšenice. Kulturna politika spada u područje rada države i komunalnih tijela javnog prava[4]). No kod razlikovanja državne od komunalne kult. politike valja uvijek polaziti sa stajališta, da bez samouprave općina[5]) nema samoupravnog uređenja ni napretka države[6]).

Kultura, privreda, promet i socijalna skrb predstavljaju naravna područja rada svake uže teritorijalne zajednice, koje pripada samoupravnim tijelima javnog prava već od njihovog početka. Ovamo spadaju naročito: unapređivanje znanosti i umjetnosti, čuvanje historičkih spomenika i sl. To vrijedi za općinsku i pokrajinsku samoupravu[7]). Komunalnu kulturnu politiku ne smije se shvatiti kao monopol na stvaranje umjetnosti ili umjetnika, jer ni općina ni država ne mogu stvarati umjetnost, nego ju mogu (i moraju) pomagati i unapređivati. Bogodane umjetnike daruje

[4]) Dr W. Räth: Leitfaden durch die Kommunalpolitik. Ein Buch aus der Praxis für die Praxis. Hamburg. 1926., str. 17. i sl.

[5]) Dj. Tasić: Je li općina državna funkcija, ima li ona pravo na vršenje te funkcije ili je to funkcija. (Arhiv za pravne i društvene nauke. Beograd. Godina XVII, drugo kolo. Knjiga XIV-XXXI, broj 1 od 25. I. 1927., str. 91. i sl.). — Dr Vinko Krišković: Upravna nauka i hrvatsko upravno pravo. Zagreb. 1901., str. 35. i sl.

[6]) N. Fugger: Bez samouprave općine nema samoupravnog uredjenja države. (Općinski upravnik. Zagreb. Godina XIXX, 1927., broj 2).

[7]) Karl Friedrich Kolbow: Die Kulturpflege der Preussischen Provinzen mit besonderer Darstellung der Arbeit der Provinz Westfalen. (Jahrbücher für Kommunalwissenschaft Veröffentlichungen des Komunalwissenschaftlichen Instituts an der Universität Berlin. Herausgeber Dr. Kurt Jeserich, Berlin. 3. Jahrgang. I. Halbjahrband, 1936., str. 119. i sl.).

božja providnost, a država ih ne može producirati makar kako je inače moćna, velika, prostrana i bogata. Država može umjetnost pomagati moralno i materijalno. Materijalna pomoć, koju država pruža umjetnicima, koji ju nužno trebaju, ne predstavlja izdatak, koji je bačen bez svrhe. Mnogi umjetnici bore se teško za svoju egzistenciju i često gladuju za svoje umjetničke ideale zajedno sa svojim radnicima, kojima pružaju mogućnost zaposlenja. Materijalna pomoć koju država doprinosi za svrhe unapređivanja umjetnosti, donosi višestruku kulturnu korist. Ovo vrijedi i za općinsku kulturnu politiku. Osim toga novac je i onako tu samo za to, da vrši funkciju sluge za velike kulturne stvari. Ako se to pitanje promotri sa stajališta širokih slojeva naroda, onda se mora naglasiti, da umjetnost ne djeluje razdražljivo za to, jer državu ili općinu stoji novaca, nego za to, jer je ona donedavno služila samo malenom (uskom) gornjem društvenom sloju ljudi. Umjetnost treba unijeti u narod, jer što koristi i najljepša umjetnina, ako je pristupačna samo malom broju ljudi?!... Što koriste divne umjetničke slike, koje nitko ne vidi i kojima se nitko ne divi?!!... Potrebno je da svi ili bar što veći broj pripadnika naroda sudjeluje u kulturnom životu, a tomu može mnogo doprinijeti svrsishodna državna i komunalna kulturna politika, koja pomaže gdje treba, ali se ne mješa u umjetničku slobodu stvaranja. Narodi naime ne žive kroz stoljeća po svojim privrednim, industrijalnim ili trgovačkim činidbama, jer su ove po sebi egzistencijonalno vrlo važne, a često i nužne, ali razmjerno kratkotrajnog karaktera. Narod živi kroz stoljeća po svojim umjetničkim, znanstvenim i književnim spomenicima. Ono, što ostaje, stvorili su narodni geniusi, pjesnici, slikari, kipari, glazbenici, veliki mislioci. Geniusi izdigli su se iznad sviju vremena, vjekova i naroda i postali općim dobrom čitavog čovječanstva.

Umjetnost je slobodna i nezavisna i na nju kao cjelinu mogu se primijeniti riječi velikog hrvatskog pjesnika: » a slobodna je, svome glasu slijedi«. Radi toga je sa stajališta umjetničkog stvaranja važno pitanje forme kulturne politike. Načelno mogu se primijeniti dva tipa kulturne politike i kulturne skrbi, i to: a) tip kulturne politike (skrbi), koju vodi sama država i njezini organi, odnosno koja se provodi prema njezinim uputama i direktivama, i b) tip slobodne kulturne politike (skrbi), čiji su nosioci privatnici i njihove organizacije, koje provode svoje akcije uz tacite pristanak države odnosno komunalnog tijela. Umjetnost ne smije se šematizirati ni dekretirati. I ako se državi ne može poreći utjecaj na kulturnu politiku, jer ova predstavlja dio njezine državne politike uopće, ne smije tip državne kulturne politike apsorbirati ni birokratski (apsolutistički) šablonizirati privatnu inicijativu slobodnih građana. Komunalna tijela spadaju u drugi pomenuti tip kulturne politike već i radi toga, što se djelovanje na kulturno-političkom području ne može u pojedinostima jednolično (uniformno ni

šablonski) fiksirati za sve općine unutar državnog područja prema jednom istom mjerilu, pošto se komunalna kulturna politika mora uvijek slobodno orijentirati prema lokalnim prilikama i potrebama, i jer kod toga u prvom redu odlučuju lokalne kulturne sile, koje su konkretno raspoložive. Svatko, tko pozna prilike u pojedinim općinama, znade, da predpostavke osobne naravi ne predleže uvijek i u svakoj općini zato jer je primjerice velika (bogata). Često u manjim (srednjim) općinama cvate kulturan život u mnogo većoj mjeri. To uvijek ovisi o ljudima, njihovom aktivitetu i požrtvovnosti, ali svakako i od pomoći i poticaja komunalne kulturne politike.

Unapređivanje kulture po općinama vrši se u pravilu prema nepisanim zakonima. Zakonske reglementacije sadrže eventualno generalne odredbe, o komunalnim zadacima, koji su u vezi s njihovom kulturnom politikom, a pojedinosti (provedbu) prepuštaju samim općinama. Tako primjerice § 2. novoga njemačkog općinskog zakona od 30. I. 1935.[8]) određuje: da su općine pozvane da unapređuju dobrostanje svojih stanovnika i da naročito paze na to, da sačuvaju svoju povjesničku i lokalnu osobitost (»die geschichtliche und heimatliche Eigenart«). Prema odredbi § 76. uniformnoga zakona o općinama od 14. III. 1933.[9]) u Jugoslaviji, obuhvaća područje rada općina sve poslove »koji se tiču interesa općinske zajednice, a odnose se na ekonomski, kulturni i socijalni napredak u općini«; između ostaloga spada ovamo naročito: »širenje i unapređivanje narodne prosvjete (podizanje škola, osnivanje knjižnica, čitaonica, gospodarskih tečajeva, prosvjetnih društava, priređivanje prosvjetnih predavanja)«.

Zadaće općina na području unapređivanja, stvaranja i čuvanja kulturnih vrednota bile su već od starine vrlo opsežne. Komunalna važnost kulturno-političke djelatnosti modernih općina u sadanjem vremenu postaje sve veća i aktuelnija. U svim vremenima morali su svi narodi, a naročito oni, koji nijesu bili bogati na materijalnim dobrima, svojom glavnom zadaćom, smatrati njegovanje kulturnih vrednota i kulturno obogaćivanje čovječanstva, jer to je podjedno bila i bitna pretpostavka na njihov narodni opstanak. A pošto su općine osnovne stanice, u kojima pulzira narodni život i koje predstavljaju podlogu države i državne organizacije, pripada im važan udio u skrbi za sve ono, što se označuje pravom kulturom. Na toj osnovnoj spoznaji bazira čitav kulturno-politički rad općina u pogledu odgoja mladeži (pučke, srednje i više škole), prosvjećivanje odraslih građana (pučka prosvjeta) kao i opća općinska skrb za kulturu uopće, a umjetnost napose. Općine su dužne skrbiti za održanje narodnih osobitosti

[8]) RGBl I., str. 49. — Wiers: Das Reichszivilrecht. Anhang· Staatsgrundgesetze. (Deutsches Reichsrecht in Praxis. Herausgegeben von Dr O. Harneyer und Gen. Berlin. 1936, prilog. strana 30).

[9]) Službene novine. Beograd Broj 85—XXVI. od 15. IV. 1933.

i sudjelovati kod stvaranja temelja za pravu narodnu kulturu[10]). Tu predleži ogromno područje komunalne djelatnosti, koje obuhvaća sve grane kulturnog rada: znanost, tehnika, higijena, umjetnost, pučke knjižnice, kazališta i mnogo drugih kulturnih potreba.

Radi važnosti kumunalne kulturne politike za čitavu komunalnu zajednicu, njezine sadanje i buduće generacije kao i za čitavu narodnu zajednicu, iznose se neki markantniji momenti, koji se tiču pojedinih važnijih kulturnih potreba, i to napose obzirom na: 1) umjetnost i lijepa književnost.

Umjetnost je eminentna kulturna manifestacija. Moderno vrijeme traži, da umjetnost bude pristupačna svakome. U vezi s time spominju se riječi Petra Cornelius-a: »Die Kunst soll nicht nur ein Konfekt für die Tafeln der Grossen und Reichen, sie soll eine kraftvolle Speise für alle sein, eine zweite Natur gleichsam, soll sie wie die Sonne ihren Glanz über Grosse und Kleine, über Arme und Reiche verbreiten«, jer prema Ferdinandu Hodler-u: »Kunst — das ist der Gestus der Schönheit. Platon definiert, das Schöne sei der Abglanz des Wahren. Dass will heissen: man tue die Augen auf und studiere die Natur«.

Sociološko[11]) promatranje važnosti i utjecaja umjetnosti na kulturan napredak naroda upućuje na spoznaju, da čitav narod mora sudjelovati u umjetnosti. Umjetnost treba da narodnu zajednicu moralno i kulturno uzdiže, snaži i jača. Kod toga mora umjetnost svojim umjetničkim djelima isticati i podcrtavati kulturnu osobitost, a umjetničkim stvaranjem pružati novo životno veselje i snagu svakom pojedinom članu narodne zajednice. Pored veze krvi, obitelji, povijesti, tradicija, nada i težnja političkog značaja predstavlja kultura, koja se manifestira u lijepoj književnosti i umjetnost,i najjače veze jedinstva svakoga pa i hrvatskog naroda. To znači da u umjetnosti ne vrijede nikakve puste teorije ni koristi, jer prava umjetnost, — koja ne predstavlja luksus malobrojnih u sebi zatvorenih krugova, — donosi čitavom narodu direktne i indirektne koristi, a da se time ništa ne mijenja njezino osnovno biće.

Danas želi mnogo ljudi sudjelovati u uživanju kulturnih vrednota, koje prije kratkog vremena od nekoliko prijašnjih decenija nijesu mnogi imali ni priliku ni mogućnost upoznati. No kod toga im često i danas smetaju mnoge unutarnje i vanjske zapreke, koje im zatvaraju pristup k umjetnosti i uživanju njezinih vrednota. Osobna težnja mnogobrojnih pojedinaca za kulturom i osobnim sudjelovanjem u duševim dobrima vlastitog naroda i

[10]) Dr Theodor Steimle: Kommunalwissenschaft und Kommunalpolitik. Berlin. Str. 177. i sl. — Dr. Vinko Krišković: Upravna nauka i hrvatsko upravno pravo. Zagreb, 1901., str. 35. i sl.

[11]) Dr Werner Ziegenfuss: Kunst-bildende Kunst und Literatur. (Handwörterbuch der Soziologie. Herausgegeben von Alfred Vierkandt. Stuttgart. 1931., str. 308.—338).

čitavog čovječanstva nije u širokim slojevima za cijelo nikad bila tako živa i svestrana kao danas. Tome je mnogo doprinijelo knjigotiskarsko umijeće i proširenje opće prosvjete. Moderan čovjek ne želi načelno da njime zavladaju sve umjetničke struje, ali svakako želi spoznati puteve, kojim ga se vodi. Novo revolucijonarno vrijeme, koje je oslobodilo zapretane energije, mobiliziralo je žive sile prošlosti (tradiciju) i sadašnjosti i zbog toga ljudi teže da postignu što dublje optimalno poznavanje vlastite i tuđe kulture, jer osjećaju sudbonosnu vezu između egzistencije i duha. Novinstvo je proširilo horizonte. Danas se od svakoga traži da ima određeno mišljenje o mnogim problemima, koji danas razdiru svijet. Ljudi razgovaraju danas u gradu o Platonu, Aristotelu, Goetheu, Montesquie-u, Roussea-u, Macchiavelli-u, Nietzsche-u, o našem Gunduliću, Preradoviću i Šenoi, o državi i politici, o privredi i radu, umjetnosti, znanosti i mnogim drugim pitanjima i područjima ljudske intelektualne (moralne) i materijalne kulture. Interes za takva pitanja posve je razumljiv, jer njihova spoznaja i praktična primjena utječe izravno i neizravno na društveni i politički položaj svakog pojedinca i zajednice. Samo onaj, koji pozna privredne, političke, moralne i pravne sile, koje odlučuju našom sudbinom, može utjecati na uklanjanje nepodesnoga stanja i stvaranje boljih uvjeta života, odnosno na čuvanje i unapređivanje kulturnih vrednota[12]).

Prema shvaćanju, koje prevladava u njemačkim komunalnim krugovima, umjetnost predstavlja jedan od odnosa, koji opstoji između općina i njezinih građana (stanovnika)[13]). Općina dužna je ucjepljivati građanima (stanovnicima) ljubav prema vlastitom narodu i domovini, a ova je najbolje ukorijenjena ondje, gdje se razvija ljubav za domovinsku grudu, njezinu povijest, znanost, umjetnost i t. d. Domovinu ne treba međutim samo ljubiti u pjesmama i riječima, nego i u djelotvornom radu, koji uključuje u sebi duševno i tjelesno povezivanje sa svim njezinim kulturnim vrednotama, a među ove spada napose i umjetnost. Za to su umjetnost i općina usko povezani[14]). Zadaća je općina da unapređuju, održavaju i čuvaju narodno kulturno blago iz prošlosti, koje se nalazi na njihovom području, da unapređuju kulturno stvaranje u sadašnjosti i da građane (stanovnike) odgajaju svojom kulturnom politikom tako, da su sposobni cijeniti i primati kulturne vrednote, pored toga moraju općine pomagati mlade talente, jer se samo na taj način osigurava kulturno stvaranje u budućnosti.[51]). Općine

[12]) Eduard Spranger: Der gegenwärtige Stand der Geisteswissenschaften und die Schule. Zweite Auflage. Leipzig—Berlin. 1923. str. 13. i sl.

[13]) Dr. Franz Schuhwerk: Bürger und Gemeinde. Heimatpflege in der Klein- und Mittelstadt. (Der Gemeindetag. Zeitschrift für deutsche Kommunalpolitik. 28. Jahrgang. Nr 19. 1. X. 1934., str. 579—585).

[14]) Joh. Bickel: Die Praxis der Gemeindeverwaltung. Berlin. 1936., str. 301.—306.

[15]) Fehl: Die kulturpolitische Arbeit der Gemeinden (Der Gemeindetag. Zeitschrift für deutsche Kommunalpolitik. Berlin. 30. Jahrgang. Nr 13. od 1 VII. 1936., str. 464—466).

moraju pomno skrbiti za umjetnost i svim silama nastojati da ona ne ostane dobro, koje je pristupačno samo uskom krugu ljudi, nego nastojati da postane opće dobro čitave općinske i šire narodne zajednice. Kultura stvara se iz narodne zajednice, jer narod je pravrelo čitavoga kulturnog stvaranja[16]. Kod toga se naročito ističe, da skrb za umjetnost nije ograničena samo na velike (bogate) gradske općine, nego i na srednje i malene općine[17]) jednako kao i na pokrajinske saveze[18]), kojima je svima zadaća da čuvaju narodne spomenike i lijepe krajobraze, da osnivaju muzeje i pomažu muzelni rad, da uređuju arhive i da pored svega drugoga kulturnog rada unapređuju slikarsku i kazališnu umjetnost. Postavljeno je načelo, da općine moraju pomagati i unapređivati umjetnost i da moraju za tu svrhu uvijek imati dovoljno smisla, vremena i novaca[20]). Uz to se opetovano ističe, da nadležnost općine kao nosioca i pokrovitelja mjesne umjetnosti nije ograničena na zakon, odnosno na zakoske obveze. Radi specifičnosti i opsežnosti komunalne kulturne politike ne može pravna norma ovo područje komunalnog rada precizno fiksirati. Općine moraju zato pored osnivanja, pomaganja i izdržavanja kazališta i privatnih kazališnih društava, podizati muzeje, nabavljati umjetničke predmete, podjeljivati kulturne stipendije, osnivati domove za umjetnike i umjetničke škole[21]), i provoditi sve mjere, kojima se unapređuje umjetnost i lijepa književnost.

Skrb komunalnih samouprava za likovne umjetnosti ne predstavlja zapravo nikakvu njihovu zasebnu nekomunalnu zadaću, nego izlazi iz njihove osnovne i naravne dužnosti, koja se tiče očuvanja spomenika umjetničke vrijednosti (zaštita kulturnih spomenika) koji su preuzeti od prošlosti[22]). To područje komunalnog rada povezano je s naročitom njihovom zadaćom, koja se tiče poljepšanja slike (izgleda) grada (estetska i

16) Dr Krebs: Die Kunstpflege der Gemeinden und Gemeindeverbände. (Der Gemeindetag. Zeitschrift für deutsche Kommunalpolitik. Berlin. 30. Jahrgang. Nr 8. od 15. IV. 1936., str. 277—282).

17) Dr Otto Benecke: Die Kulturpflege der Mittelstadt. (Der Gemeindetag. Zeitschrift für deutsche Kommunalpolitik. Berlin. 31. Jahrgang. Nr 3. od 1. II. 1937., str. 70—71).

18) von Stutterheim: Die Kulturpflege der Provinialverbände. (Der Gemeindetag. Zeitschrift für deutsche Kommunalpolitik. Berlin. 30. Jahrgang. Nr 8. od 15. IV. 1936., str. 311—315).

19) Dr Theodor Steimle: Leitfaden der Kommunalwissenschaft und Praxis. Berlin. Str. 184. i sl.

20) Prof Dr Jung: Der Bürgermeister und die Kunst. (Der Gemeindetag. Zeitschrift für deutsche Kommunalpolitik. Berlin. 30. Jahrgang. Nr 17. od 1. IX. 1936., str. 589—595).

21) B.: Gemeindliche Kunstpflege. (Der Gemeindetag. Zeitschrift für deutsche Kommunalpolitik. Berlin. 30. Jahrgang. Nr 24. od 15. XII. 1936., str. 844—846).

22) Dr. Weinreich: Kunstpflege. (Handwörterbuch der Kommunalwissenschaften. Herausgegeben von Dr. Josef Brix, Dr. Hugo Preuss, Dr. Otto Most, Dr. Hugo Lindemann und Dr. Albert. Südekum. Berlin. Str. 201).

arhitektonski cjelovita izgradnja),[23]) estetskog formiranja i umjetničkog ukrasivanja komunalnih i drugih javnih zgrada, podizanja spomenika, poljepšavanja nasada, muzealne politike i sl.[24])

Komunalna kulturna politika mora mnogo pažnje posvećivati mladim umjetničkim talentima. Zvanje umjetnika počima uvijek tako, da ga neka unutarnja sila (poziv) upravo gura i goni u to zvanje. To nam je poznato iz biografija sviju pravih umjetnika. A što da se kaže o onima, koji su htjeli postati umjetnici i koji su se trudili da to postignu, ali nijesu postigli uspjeha ni priznanja svojih djela niti stekli slavu nakon svoje smrti?... Ako danas netko izučava određeni obrt ili studira makar kakvu stručnu ili visoku školu i nakon svršenog naukovanja s uspjehom položi propisane ispite, može s mnogo vjerojatnosti računati s time, da će nekad doći vrijeme, kad će mu to donijeti kruh i egzistenciju. Za ljude, koji se spremaju za zvanje u makar kojoj grani umjetnosti, predleži uvijek samo ograničen broj mjesta, koja su spojena sa stalnom egzistencijom (plaćom). Za to se i kaže, da je zvanje umjetnika nesigurno i nestalno, a ljudi, koji su u svojoj umjetnosti nešto postigli, govore često o »umjetnosti kao djelatnosti bez kruha«. Možda bi se moglo kazati, da ta gorčina nije posve neopravdana. Doduše danas mogu lica, koja su izučila određenu umjetničku vještinu, ovu svoju spremu iskoristiti u radovima, koji eventualno ne udovoljavaju njihovim visokim umjetničkim ambicijama, ali ih barem hrane. Lica, koja nijesu rođena za umjetnike, mogu se naime prilagoditi tržištu umjetničke vještine i umjetničkog obrta te proizvoditi dobra, koja su vrijedna i koja se zato traže i dobro plaćaju. Tu predleži velika mogućnost zarade. U svim umjetničkim zvanjima postoje srednje i čednije nadarenosti, koje valjano ispunjuju svoje mjesto i proizvode stvari, koje druga lica raduju, odnosno razeveseljuju ili podmiruju makar kakve njihove potrebe. A pravi rođeni umjetnici?... Što ih ovlašćuje da se takvima smatraju?... Da li uspjeh?... Ni to ne uvijek. Umjetnici pozivaju se na svoj unutarnji glas, govore o svom pozivu i o svojim umjetničkim planovima. No u tome leži veliki riziko za njihovu egzistenciju i mogućnost razvitka njihovih umjetničkih sposobnosti. Pravog umjetnika ne čini sama njegova težnja po sebi kao ni solidno izučeni umjetnički obrt, nego puna predanost i veličina čovjeka, koji je svoju dušu zapisao umjetnosti i koji je za nju spreman i pregarati. To je i više od rizika, a konkretno može zauzeti i razmjer katastrofe i donijeti promašen život onome, koji nakon

[23]) Ing. Aleksander Krstić: Problemi uređenja Beograda i njegove okolice. Pošumljenje i uljepšavanje. (Beogradske općinske novine. Beograd. Godina LIV, broj 12 za prosinac 1936, str. 851).

[24]) Dr. Schwarzenski: Kunstsammlungen. (Handwörterbuch der Kommunalwissenschaften... Str. 201—208).

mnogo godina borbe i žrtava nema snage ni mogućnosti da dalje radi. U tim pitanjima predleži mnogo mogućnosti za komunalnu kulturno-umjetničku politiku, kojom nadarene mlade talente pomaže, unapređuje, potiče i ne napušta, a koja gotovim umjetnicima pruža mogućnost rada i održanja egzistencije komunalnim narudžbama.

Komunalna tijela moraju naročito poticati i unapređivati savremeno kulturno-umjetničko stvaranje i u tu svrhu osnivati posebne fondove za takve svrhe svoje kulturne politike. Sredstva takvih fondova ne moraju služiti izričito za davanje novčanih pomoći stradajućim umjetnicima, jer za to treba osigurati posebna novčana sredstva. Sredstva tih fondova treba da služe za postavljanje umjetničkih naloga i zadataka suvremenim umjetnicima (književnicima) da ih na taj način potaknu na stvaralački rad komunalnim narudžbama. Umjetnici trebaju takve naloge. U tom pravcu moraju komunalna tijela razviti naročitu akciju. No s druge strane mora i građanstvo biti svjesno da takvi gradski fondovi sami po sebi nijesu dovoljni da umjetnicima osiguraju dovoljan broj narudžaba, jer komunalna uprava mora skrbiti i za mnoge druge kulturne i upravne svrhe. Pomenuti fondovi treba da posluže kao dokaz da se grad brine za umjetničko stvaranje i da svojim primjerom potiče imućnije slojeve građanstva na unapređivanje kulturno-umjetničkog stvaranja svojim privatnim narudžbama. To odgovara modernom shvaćanju pojma vlasništva po kojemu »vlasništvo obvezuje prema narodnoj zajednici«. Takve akcije nijesu važne samo po svojoj vrsti i opsegu, nego i po razumijevanju i ljubavi, koju manifestiraju svojem građanstvu i čitavom narodu. Tako je primjerice bilo u prošlosti Zagreba, a ta kulturna svijest i danas živi u njegovom građanstvu i kod mjerodavnih faktora samo je potrebno podati joj zgodan poticaj i time pripomoći stvaranju kulturnih vrednota. Primjećuje se, da se u drugim državama prakticira, da grad na zgodan način odlikuje one građane, koji se naročito istaknu u unapređivanju umjetničkog stvaranja (na pr. da njihove portrete postavi u galerije savremene umjetnosti, odnosno da Gradsko poglavarstvo samo odredi umjetnike, koji će naslikati njihove portrete i sl.). Time se podvlači važnost privatne inicijative i daje joj se javno priznanje.

(Nastavit će se)

Dr. E. M.:

Što je potrebno, da Zagreb postane turističko mjesto?

Listajući po našoj odličnoj reviji »Zagreb«, naišao sam na str. 133, iz 1936 godine na informativan članak uvaženog našeg referenta kod banovinske uprave g. Dr. Cabasa, koji je u kratkim crtama prikazao dužnosti Gradskog turističkog otsjeka u saradnji sa nadležnim vlastima i turističkim stručnim ustanovama, da Zagreb postane u pravom smislu turističko mjesto i da osjeti sve blagodati od turizma u svakom pogledu, a najviše u ekonomskom.

Svrha mojega članka jeste, da saberem sve one zahtjeve, koji su stavljeni u raznim našim pretstavkama i molbama mjerodavnim faktorima i koje su do danas ostale glas vapijućega u pustinji. Naša stara bolest očituje se u tome, što na nebrojene pretstavke nikada ne dolaze riješenja, a sveti Birokracije stavlja ih u »fijoku« i tamo onda snivaju san pravednika, mnoge i mnoge dobre ideje, koje bi se mogle sa malo dobre volje oživotvoriti.

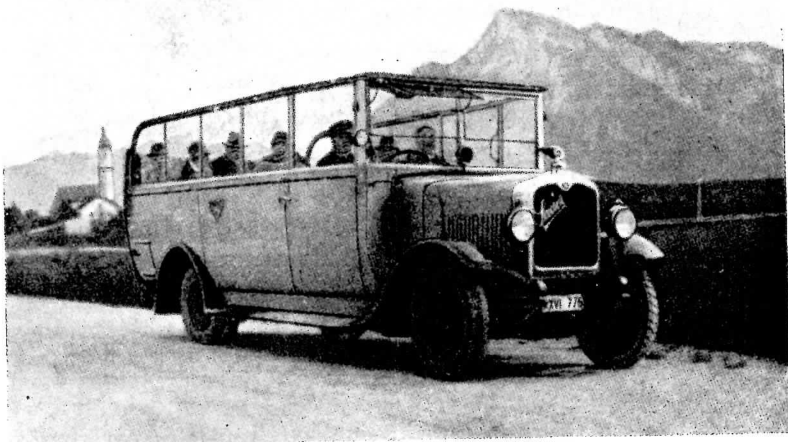
Da Zagreb postane turističko mjesto nije dostatno, da se izdaju samo prospekti, nego se mora putujućoj publici stvarno pružiti i sve blagodati, koje mora da dade jedno mjesto proglašeno kao turističko. U prvome redu treba, da se jednom već urede higijenske, socijalne i prometne prilike u gradu Zagrebu. Ovdje ukazujem na moj članak u našoj reviji »Zagreb« na str. 271 iz 1937 godine, u kojem sam potanje razložio, koje higijenske mjere bile bi potrebne u gradu Zagrebu u prvome redu uređenje pitanja javnih W. C., na kojima upravo oskudijevamo. Stranac, kada dodje u Zagreb, mora naići u svakoj prometnoj ulici na ove evropske institucije, koje su otvorene dan i noć, jer stranci dolaze i noću bilo autom, autobusima, bilo željeznicom, pa za slučaj potrebe, putuje li dalje, mora mu se pružiti prilika, da i bez odstojanja u hotelu ili restoranu ima priliku upotrebe na javnim mjestima.

Zagreb bi morao pružiti priliku turistima, da se u svako doba godine može poslužiti javnim plivalištem. Reklo bi se, pa imamo savsko kupalište da, imamo, ali to je apsolutno nedostatno, a kako nam Sava samo izgleda uprljana, dosta smo, hvala Bogu, žalili se na Trbovljansko ugljenokopno društvo, da se naprave uređaji, da se onečišćenje ukloni, ali badava, do danas nema rješenja.

Danas imadu mnogi gradovi svoja kupališta, kao na pr. Ljubljana! Zar nebi već mogao i Zagreb ponositi se ovakovom higijenskom institucijom, koja bi mogla da otvori sezonu već u maju temperiranom vodom, mogle bi se u centru grada priređivati natjecanja u plivanju, water-polo

itd. Spomenuo sam također, da je »Društvo za podizanje turizma« u Višnjoj Gori (Dolenjsko), sagradilo jedno moderno plivalište uz pripomoć Banske uprave, pa kada može tako nešto da uradi jedno malo lokalno društvo, to mislim, da bi grad Zagreb morao sagraditi takva plivališta u centrumu grada, kao i na periferijama.

Za unapređenje turizma potrebno je, da se naš gradski turistički otsjek pobrine za valjano funkcioniranje našeg zagrebačkog tramwaya i za moderniziranje njegovo. Već sam napomenuo u citiranom članku iz 1937 godine, da bi se napisne ploče stanica morale učiniti vidnima, brojeve bi trebalo zamijeniti napisima smjera vožnje, stepenice na vagonima su previsoke, potrebno je naručiti nova kola, udobnija, tramway pojeftiniti, dosta bi bio dinar, a za sve činovnike uvesti mjesečne karte po Din. 50.— bez obzira na smjer vožnje. Za strance valjalo bi urediti kružne vožnje uz jedinstvenu cijenu. Za vrijeme savske sezone trebalo bi uvesti za turiste i đake povratne karte uz vrlo niske cijene.

Sadanji promet autobusima nije gotovo nikakav! Iz tajničkog izvještaja, koji je pročitan na ovogodišnjoj skupštini, razabrasmo, da su predane pretstavke Gradskoj štedionici za uređenje saobraćaja u Tuškanac i na Samoborski kolodvor, nu do danas o tome nema rješenja. Kada smo već zapeli kod toga pitanja, to ću spomenuti, kako je uređen promet u Njemačkoj, naročito u Salzkammergut-u. Tamo su uvedena tzv. Autocar-Rundfahrten — kružna putovanja za 1—3 dana u okolicu Salzburga uz minimalnu taksu. Autobusi su otvoreni tako, da putnici imadu slobodan izgled.

Naš gradski turistički otsjek morao bi nastojati, da bilo Gradska štedionica, bilo zagrebački tramway nabavi jedna takva kola, koja bi po gradu vozila turiste, gdje bi bio jedan tumač, koji bi strance upozoravao na znamenitosti grada i okolice. Mi imademo divnu okolicu, Sljeme, Podsused, Samobor, Plitvička Jezera, što bi se moglo u dva dana sve obići za one turiste, koji se nalaze samo na proputovanju.

Na ovome mjestu treba da spomenem pionira našeg turizma, pokojnog prof. Dr. Gustava Janečeka, koje je već 1912 godine osnovao »Društvo za promet stranaca«, te koji je ispravno shvatio važnost turizma, napose Zagreba, obzirom na bliza Plitvička Jezera, te među inim u svome pozdravnom govoru na glavnoj skupštini dne 25 II 1912 rekao: »Kad sam bio razgledao Imatraški slap velerijeke Wnoksi i švedski slap Trolhättanski, kad sam se naužio pogleda na ranjske zapjenjene vode Schaffhausenske, mislio sam, da sam vidio najljepše, što je priroda stvorila u vodama. Ali kad sam prvi puta ugledao ta naša, na svijetu jedina, sad poput smaragda zelena, sad poput tirkiza modra jezera s bezbrojnim njihovim bijelim slapovima i kataraktima, što no padaju ovdje niz strmu stijenu sivoga krasa, tu opet obrubljeni zelenilom i proljetnim cvijećem, ovdje tiho, ondje sa zaglušnim šumom, a naokolo njih prastare, one bukove i crne šume, što se dižu sve do one tako krasne Gole Plješivice, kako je raskošno priroda nadarila tu našu inače tako siromašnu Hrvatsku! Kada uočimo, da je Zagreb tako blizu tomu biseru prirode, tada se čudimo, da imade mnogo i mnogo Zagrepčana, koji još do danas nisu vidjeli ta bogodana Plitvička Jezera!

Kada su bila u Zagrebu dva švicarska posjednika velikih hotela, animirao ih je pok. Dr. Janeček, da si pogledaju Plitvička Jezera, pa stojeći ispod slapa Plitvice, gdje se rasprskane njegove vode sjedinjuju s padajućim vodama posljednjega jezera u Koranu, bili su ushićeni do sada nepoznatim ljepotama i s nekim tužnim naglaskom dodali su: »Da mi imamo ovo u Švicarskoj!«

Turistički otsjek grada Zagreba trebao bi, da u saradnji sa našim »Društvom za promet stranaca« i »Društvom za unapređenje Plitvičkih Jezera« aranžira ne samo izlete na Sljeme, već i izlet na Plitvička Jezera, jer samo time će postati Zagreb jedna turističko-atrakciona točka za veliki svijet, koji rijetko nalazi ovakovih prirodnih krasota.

Velikih zasluga imade za turizam i promet stranaca u gradu Zagrebu baš naše »Društvo za promet stranaca«, kao i »Društvo za unapređenje Plitvičkih Jezera«, koji neumornom reklamom u vanjskom svijetu zove strance u Zagreb, a što to znači za ekonomiju grada, o tome ne treba mnogo pričati kada znamo, da su prihodi od turizma bili u 1935 godini preko 11 milijuna dinara, a bili bi i trebali bi biti i veći, da se turistička

politika vodi intenzivno, naravno uz izdašnu potporu i države i banovine i grada Zagreba!

Hotelijerstvo treba također da pruža strancima sve one pogodnosti, koje pruža ono u inozemstvu.

Cijene ne smiju biti pretjerane, sobe moraju biti čiste, jednom riječi, ne smijemo zaostati za hotelima u drugim velikim gradovima, jer niske cijene, čistoća, uljudnost, najbolja će biti reklama!

Mi imademo u Zagrebu biljetarnicu »Putnik-a« na Zrinjevcu u kući g. Brodjovina, pa se pokazalo, da je to mjesto za strance kao stvoreno svaki stranac koji dolazi sa kolodvora i bez da ga tko upozori, mora naići na biljetarnicu, gdje dobiva sve potrebne informacije, a podjedno može odmah da nabavi i voznu kartu. Grad Zagreb bi trebao izdašno da novčanim dotacijama potpomogne naše vrijedno privatno »Društvo za promet stranaca«, koje mnogo doprinosi prometu baš za grad Zagreb. Već sada, nakon adaptacije ovih velegradskih prostorija pokazalo se, da su prostorije i opet pretijesne, osobito u jeku glavne sezone, pa bi grad Zagreb trebao da kupi kuću g. Brodjovina i da je adaptira za Turistički otsjek grada Zagreba, gdje bi se smjestio i »Putnik« sa biljetarnicom i »Društvo za promet stranaca«, jer ovo je, kako se pokazalo, najprometnije i najbolje mjesto za ovu svrhu. Sva druga mjesta u gradu, recimo na pr. Jelačićev trg nisu podesna, jer stranac mora imati, kako se veli »baš na drumu«, da trkne nosom u firmu, a ne da traži po Zagrebu, gdje će naći »Putnika«.

Nedavno je iskrslo pitanje postavljanja jednog paviljona na glavnom kolodvoru. Ideja nije loša, jer treba dati strancima odmah najnužnije informacije, gdje se u gradu što nalazi, jer usmena reklama je najbolja. naravno uz dobrog vodiča.

Kada sve to uočimo dolazimo do zaključka, da bi se odmah moralo pristupiti reformama:

1) Uređenju higijene u gradu Zagrebu,

2) uređenju prometala, tramway-a, autobusa,

3) uređenju hoteljerstva,

4) uređenju i proširenju sadanje biljetarnice kod »Društva za promet stranaca« u vezi sa Turističkim otsjekom grada Zagreba,

jer će samo na taj način moći da valjano funkcionira cijeli taj glomazni aparat za unapređenje turizma, a ponosa našeg dragog Zagreba!

Rudolf Devidé:

KAMENITA VRATA VU ZAGREBU

Gdo nezna vu Zagrebu on dragi kutek,
pod kamenom boltom »oltarček« mali?
kam gdikoj prihaja, vsaki trenutek,
moli pobožno il sveću zapali.

Od svećah tih vnogih črni su zidi,
na stenah pak črnih bogečke stvari,
al i po nimi dobro se vidi
i vsaki da bogec Mariju nadari.

Vu morju svetla, vre vse z daleka
oltareka spetiš od Majkice Božje.
Dušicam zlomlenim Ona da leka,
vusliša molitve, ar rada pomaže.

Starinske tu gatre i železna vrata
čuvaju Gospu i nezin oltarek,
na glavah svetih su krune od zlata.,
ze dragim kamenjem, — vernikih darek.

Črez celi dan vidiš tu klečati ljude,
pobožno, — kak čisto da zišli su vu se
Noj šepćeju svoje udese hude,
da bude pomogla, vsi nadaju se.

Z oltareka Gospa milo se smeši,
lubezno gleda Njen Sinek mali,
da vernika srce mam se vuteši,
— za koj dan zafalno sveću zapali.

To zmir se ponavla, prek par sto vre letih,
od ranega jutra, dok kmica se hvata,
odkada se ono čudo pripeti
Majkice Božje od Kamenih vrata.

Fiziognomija Jelačićevog trga u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti

Ovaj naš glavni trg postoji oko 120 godina, kada se od običnog sajmišnog prostora, postepeno razvio u centar novog grada, odnosno Grića i Kaptola. Sajmišni prostori uopće karakteristični su za Zagreb, jer, kako je poznato i prostor pred Sveučilištem (prijašnjom tvornicom duhana), bio je sajmište, Zrinjevac isto, a konačno i današnji novi dio grada oko Trga Kralja Petra.

Potpuna izgradnja Jelačićevog trga, dijeli se u tri razdoblja: prvo od postanka do postepene novije izgradnje i podignuća spomenika narodnom banu, po kome se Harmica 1866 godine i prozvala trgom Jelačića bana.

Drugo razdoblje do konca svjetskog rata, a treće imalo bi biti do danas u vezi sa daljnjom izgradnjom u budućnosti, koja nam se čini kao neka Fata Morgana, i koja ne bez razloga zabrinjuje.

Izgled starog trga, kakav se vidi po mome crtežu, bijaše zatvoren i jedinstven: jednokatnice nizale se duž sjeverne strane skladno jedna do druge, preko njih pozdravljaše krasna stara katedrala svojim od vijeka potamnjelim tornjem i kulama nadbiskupskog dvora; na lijevo naši Hradčani — Grič, sa bivšim Isusovačkim samostanom, protezao se slikovito i postepeno gubio do Kamenitih vratiju. Sa zapadne strane bolnica Milosrdne Braće, dva ugla nasuprot: Hatzova kuća urešena brončanim Merkurom i Stankovićeva kuća bio je okvir trga. Preostali dio na istoku i jugu ležeći dijelom skladno upotpunjavahu trg sa konačnim prostorom znamenitog popularnog spomenika.

Kakovo će značenje danas taj trg imati za Zagreb? Njegova preobrazba pretstavlja u stvari jednu barbarštinu, počinjenu na starom Zagrebu. Jelačićev je trg trebao ostati kao živi neki muzej našeg grada, ali o tome je uzalud govoriti, kad Zagreb naprosto nema smisla za stare svoje ljepote!

U srednjem razdoblju razvitka Jelačićevog trga išlo se za tim, da se zgrade podignu na visinu trokatnica. Dakle kuće građene su mnogo više, a istodobno je sa sjeverne strane smanjen trg za nekih 8 metara. Vrlo nezgodno, pa i nelogično.

Gledajući na spomenik opazio sam, da je isti smješten pogledom na čitavu lijevu njegovu stranu od osi Ilice. Stog razloga nije bio smješten u sredinu od sjeverne do južne strane trga, pa je tako prostor od »repa« spomenika do južne strane kraći, nego li do sjeverne.

Stog se je neznanja promjenom regulacije smanjio trg i skratio pogled na i onako danas premalen prostor, za sve više i više zgrade, jer od trokatnica postadoše 6 i 7-merokatnice, a rastu i dalje.

Tu je građena bivša Wasserthalova, pa Gavellina i Pongračeva kuća i konačno tri ostale zgrade (Popovića, Dr. Rade i Kolmara).

Taj sjeverni dio imao je neku stanovitu cjelinu, samo je trebalo na Wasserthalovu kuću nadograditi treći sprat, a na Gavellinu mansardne prozore, jer je potonja bila sasma pristala u t. zv. neorenesansi držana zgrada, jedna od najljepših druge građevne epohe, koju je zamijenila današnja glatka žuta fasada (slična dvorišnim pročeljima) sa napisom »Rosija-Fonsier« nad vijencem.

Oni, koji su postepeno izgrađivali staru Harmicu, nisu doduše bili arhitekti, niti su poznavali armirani beton, još manje načela savremenog urbanizma, ali su zato imali za sliku trga i ovog grada srca i osjećaja, a na svoj način i pijeteta.

Danas je Jelačićev trg nešto kao jedan »Hokus-pokus« za naše mjerodavne faktore: Nezna se kakav će konačno izgled imati budući naš glavni trg, jer nema kanda nikakve prave osnovne ideje, nikakve šire zamisli, pa ni širokogrudnije inicijative. Svaka se zgrada zasebno osniva i izgrađuje, a bez veze s drugom. Iz jednog se problema stvara njih više.

Ja lično zastupam mišljenje da bi se zgrada »Milinov« uzela kao polazna točka za treću epohu izgradnje, te da se na ovoj osnovici proslijedi ukusnim zgradama trajnije vrijednosti, a ne da se raznim »kubusima«, kao što danas nagrđuje salon grada: naš centar! Buduća 14-katnica Bate može i poljepšati, a može i iznakaziti trg, a sve to s razloga što regulatorna osnova nema jedinstvenog nazora o tome, kakov bi zapravo imao trg nakon svojih definitivnih pregradnja pomlađen uskrsnuti. A to bi se moralo imati, jer danas znamo da mnogi arhitekti nažalost ne grade više po stilu i ukusu, već po m o d i, što ujedno znači, da čim je jedna kuća gotova, već bi željeli da je, jer je »nemoderna«, opet što skorije i nestane.

Kuća mora da je također ukras slike grada, a ne samo trgovački objekat.

Trebalo bi raspisati natječaj za idejne nacrte svih četiri strana trga, a onda tek mogli bi pojedini arhitekti da tu cjelinu izgrađuju zgradama i eventualno svoje sposobnosti pokažu, da se tako Jelačićev trg konačno izgradi. Slično je bilo i sa Kaptolom, gdje je pala prvostolnica, koje se nebi ni najkulturniji narod trebao stiditi!

O kakvim drugim utopijama o Jelačićevom trgu, smatram da je neosnovano raspravljanje, tek bi pristajalo oko Spomenika možda nešto zelenila i cvijeća bar u ljetno doba, jer poslije podne trg je nekud odviše pust, kada nema prodavačica naših narodnih veziva i cvjetarica.

Rudolf Spiegler, akad. slikar.

Ing. Đuro Erlih:

O MEDVEDGRADU

Kao djeca i kasnije dječaci rado smo se prošetali, (danas je to vrst veće šetnje, ali onda bijaše bome već čitavi izlet!) do medvedgradskih ruševina, koje su u nama budile neke romantične predodžbe o silnim vitezovima, junačkim bitkama, strašnim mučilištima i o legendarnoj Crnoj Kraljici o kojoj smo čuli toliko pričati naše dadilje a i seljake iz Prigorja. Sjećam se sasma dobro da je grad pred koja pola stoljeća bio još kud i kamo bolje uščuvan, a naročito se sasma jasno razabirala ne samo zapadna kula (berchfrit) već i istočna ponešto niža, pa i dva glavna poprečna zida. Upravo u zadnje decenije grad je izgleda više stradao nego ranije kroz 2 ili 3 stoljeća.

Pa osvrnimo se malko na oblik i na prošlost tog našeg starog stražara što već evo kroz 7 vijekova bdijuć stoji nad našim gradom.

Iz nalaza se na licu mjesta zaključilo s pravom, da je tamo već u doba paleolitsko, dakle starije kameno doba, postojala naseobina izabrana po pražiteljstvu obzirom na vanredan položaj radi obrane, zaštićenost od sjevernih vjetrova, blizinu vrela i mnogo drugo šta. Ti su strateški razlozi jamačno bili mjerodavni i za biskupa zagrebačkog koji u doba za, (ili neposredno iza) provale Mongola u Zagreb (1242) dakle u isto vrijeme kad je i Grič ili Gradec dobio zlatnu bulu, gradi taj jaki grad, na brdu dosta strmom, a iz sklopa Medvednice toliko osamljenom, da se mogao sa svih strana uspješno braniti, a ni od kuda sa tadanjim opsadnim sretstvima napadati. Nije samo s juga, već posebice još i sa sjevera, gdje se gradski brijeg strmo ruši prema obronku gore Sv. Jakoba, njegov položaj, košto se svatko može uvjeriti gledajuć ga n. pr. sa Sljemena ili uopće gorskog bila glavne gore, odakle taj položaj vidno iskače, osobit.

Mnogo se gospodara izmijenilo u posjedu toga grada. Znademo da je iza biskupa (Fila) grad oko 1260 došao u ruke feudalnom gospodaru, t. j. kralju, koji ga oko 1272 vraća biskupu Timotiju, čiji ga nasljednik Ivan oko 1290 prodaje nekome grofu ili županu Gardunu. Kralj ga ali već nakon kratkog vremena (1279) povjerava kastelanu Nikoli Torustiju, čiji ga sin prisvaja i ustupa valjda prodajom Babonićima, koji ga posjedovahu do konca prve četvrtine 14 vijeka. Tada nalazimo Prodanić Mikeca kao gospodara grada, zatim opet Krunu. Car (Šišman) dadne ga braći Albenn, (Rudolfu i Hermanu) koji bijahu rod Eberharda. Ipak uspije u četvrtom deceniju 15 vijeka Celjskim knezovima da ga zadobiju ili kupe, te grad ostade u njih do izumreća roda Celjskih. Ivan Vitovac kastelan

Celjskih (Pan Ján) dođe tako u posjed Grada, ali ga kralj Matijaš (Korvin) za kaznu uzme obitelji Vitovca i dade svome sinu Ivanišu, po čijoj smrti dopade grad Georga Brandenburg po ženi svojoj t. j. udovici bana Ivaniša. Ovaj prodade grad Mariji Habsburg, supruzi kralja Ljudevita II, koji pade na bojnom polju kod Mohača 1526. Iza te katastrofe dođe grad u ruke Karlović Ivanu koji tu umre god. 1531. Izmjenjivali su se zatim Zrinski, Erdödy i Gregorjanci, pa se Stjepko Gregorjanec, kako nam to Šenoa lijepo u Seljačkoj Buni priča, god. 1590, ležeći teško bolestan u gradu, silno prepao kad silan potres razori istočni dio grada, tako da se morao preseliti onako bolestan u novi dvor u Šestine. Izumrćem Gregorjančevih postadoše Zrinski ponovno vlasnici grada (1610), koji ga držahu do utrnuća u Bečkom Novom Mjestu kad ga car zaplijeni sa ostalom imovinom Zrinskih i dade barunu Franji Čikulinu, naslijedi ga Julija Moscon udova grofa Sermage-a po kojoj dođe grad, odnosno razvalina, u posjed današnjeg vlasnika Miroslava grofa Kulmera von Rosenpichl.

Mnogostruko složen i šaren bijaše redoslijed vlasnika grada, pa ipak narod nije nikojeg tako dobro upamtio, po zlu dabome, kao što Barbaru, caricu Rimsku i kraljicu hrvatsko-ugarsku, ženu Šišmana Luksemburgovića, rođenu markgroficu Celjsku. Nije naša da na ovom mjestu prepričavamo te, jamačno na trunku istine sazdane legende o Crnoj (radi žalosnog ruha kog kao udovica nije više odlagala) kraljici, koje eto i u naše dane dadne Josipu Freudenreichu temu za igrokaz istoga naslova. Svakako stoji da su nej samo kmetovi već i građani grički imali da pretrpe mnogo jada i na životu i imetku od gordih i nasilnih kastelana (Štamma i drugih), koji ponajpače navaljivahu sa svojimi plaćenici na kmetske kolibe, staje itd. odvodeć im blago, uništujuć ljetinu, skvrneć žene i kćeri, a muškarce bi odvodili u Medvedgrad, gdje su ih ili uz veliku ucjenu puštali, ali još češće u mučioni kule na svirep način ubijali. Na kaptolske se kmetove nisu u pravilu usuđivali, jer biskup bijaše velikaš, član 1. staleža, dok su na građane udarali gdje i kad su stigli. Nebo bijaše visoko, a kralj u Budimu ili Stolnom Biogradu, pa gdje je to u ono doba bilo!

Graditelj samog Medvegrada koji po nalogu biskupa Fileja oko 1244 kako smo rekli gradi grad, bijaše neki Benko ili Brcko, kanonik katedrale zagrebačke, i to se misli da je ponajprije podigao jezgru grada, t. j. berchfrit (glavnu kulu) zatim drugu kulu i prostor za branitelje sa zidovima i bedemima, dok je stan bio malko dalje istočno a jednako i kapela Sv. Jakoba u gradu. Danas je nakon nestanka ove kapele podignuta na brdu sjeverno od grada opet kapela Sv. Jakoba na istoimenoj gori. Grad se tijekom 13, pa 14 i 15 stoljeća opetovano popravljao, odnosno proširivao, ali svi su kasniji neimari od reda gradili mnogo nesolidnije i lošije nego prvobitni savjesni graditelj, pa je primjerice Arconauti Girolimo, koji za Stj. Gregorjanca oko god. 1575 vršio popravak grada, izveo — kako misli prof. Szabo

kome zahvaljujemo većinu podataka o gradu, — nadvišenje glavne kule opekom umjesto kamenom. Kamenje samo koje danas u velikom broju leži po gradu, koji je od god. 1600 već ruševina, jer spis iz god. 1642 izrijekom govori o Medvedgradu kao »arx diruta«, jeste pomno tesano i providjeno »Bosselima«, vrlo egzaktno klesano i sljubljeno, a rubovi su mu od najstarijih dijelova zida skroz zarubljeni t. zv. »fačom«. Kameni su dulji od 1 m, debeli preko ½ m, a zide između kvadera u nutrini jeste t. zv. popumbeno (füllwerk), zide kule debelo je 2 i pol metra.

Dispozicija tlocrta pokazuje znakove ranogotskog doba, a berchfrit je kombiniran za obranu i nastambu. Posebno krilo bijaše poprijeko glavnog smjera dalje istočno, a služaše kao pallas (stan). Glavni oblik gradskog tlocrta bijaše u formi protegnute kruške, koja bijaše poprijeko pregradjena u 2 dijela rastavljena jakim zidom, u kom bijahu svodjena vrata kojih je danas skoro bestragom nestalo. Vanjski zidovi bijahu u stanovitom razmaku te okruživahu predvorje (Vorburg) na koje se oslanjao plato dodan kasnije za postavu artiljerije, sa kojeg se je moglo štititi ulaz u prvo dvorište. Opkopi bijahu posvuda oko vanjskih bedema, a sa sjevera čini se da bijahu izlišni, jer je tamo brijeg osobito strm. Zapadni se zid glavne branič-kule veoma srozao, a od istočne, koja je zadnjih 20 god. osobito trpjela, nije skoro ništa ostalo. Uopće grad je, ovo zadnjih 3 stoljeća, otkad je ruševinom, veoma jako porušen. Grom bijaše valjda upalio krovište, grad, ostavši bez zaštite, izvržen svim nevremenima, kišama, snijegu, mrazovima itd. nakon što su drveni dijelovi, grede, itd. što istruli, što razneseni, kidan mrazom i korjenima vegetacije koja se u zide nastanila, rušeć se sve više, spao na ostatke ostataka. Po koji ranogotski kapitel ili prozorski profil kapele, zatim jedan grb i sl. danas u muzeju, jedini su preostaci koji nam zbore o ljepoti zgrade, koja je morala biti znatna, jer je sam kralj darovao zemljište za njegovo podignuće. Pa danas, kad slušamo priču o turopoljskom puranu i medvedgradskom topu, ili u kazalištu Freudenreichovu žaloigru ili Šafranekovu Medvedgradsku Kraljicu, mi ćemo se rado sjetiti i na ovo nekoliko podataka iz povijesti našeg starog Medvedgrada, koji će za malo vrijeme, zajedno sa našim cvatućim gradom Gradecom, odnosno danas Zagrebom, proslaviti svoju 700-godišnjicu.

E. Laszowski:

Kradje u stolnoj crkvi zagrebačkoj u XVII. stoljeću

Tokom godine 1616 i prve četvrti god. 1617 izvedene su u stolnoj crkvi zagrebačkoj krađe. Nestalo je sedam srebrenih ampulica, četiri srebrene žlice, sa kadionice tornjići s nakitom, sa srebrenih pozlaćenih svijećnjaka četiri pladnjića, s biskupovog štapa (pastorala) srebrenoga i pozlaćenoga šest dragulja, tri srebrene pozlaćene patene, s biskupova križa (pax) dva velika bisera, dva bisera u zlatnim obrubima, treći bez obruba, sa srebrenih štapova dvije spone, dvije srebrene pozlaćene patene, s humerala i kazule bezbroj dragocjenih bisera, te ine srebrene crkvene stvari, što sve još nije bilo ustanovljeno. Pače sa relikvijara nestao je jedan veliki biser, a s jedne mitre (kappa) gotovo sve biserje. Odneseno je i baruta za topove, sumpora, dvosjekli mač, koji se nalazio nad sakristijom. Sve je to pokradeno vrijedilo više od 400 forinti.

Sumnja je pala na Blaža Kazajića i Gjuru Rusanića, inače Draganića »Grgač« zvanoga, zvonara stolne crkve, koji je stanovao u Novoj Vesi. Oba budu stavljena u pritvor. Kazajić je krađu priznao, kao da je i ukradene stvari rasprodao.

Na 26 travnja 1616 sastao se je sud pod predsjedanjem Grgura Jagatića, podžupana zagrebačke županije, kao zamjenika suca, a u prisuću vikara »in temporalibus« zagrebačkoga biskupa Stjepana Domjanića, Petra Znike, notara kaptolskog, Ivana Samšinovačkoga, »notara županija kraljevstva«, Matije Vorehovića, Gjure Sladojevića, te građana Andrije Bartolomskoga, Martina Samca, Nikole Srebrića, Ivana Turkovića, Ivana Kuharića, Gjure Stankovića, Marka Cvetkovića, Tome Verhoca, Martina Vlahovića, Tome Turkovića, Ivana Klancera te Ivana Lelendića, pak i nekih drugih u pravo upućenih osoba.

Crkvu zagrebačku (fiscus ecclesiae) zastupao je Blaž Krpetić, dok je Grgača zastupao Ivan Škrlec, a Kazajića Nikola Dolački.

Tužitelj i zastupnik fiska stolne crkve Krpelić, izbrojio je na sudu sve pokradene stvari, za koje se ne zna. Krađu označuje velikim svetogrđem, za koje predviđa kanonsko pravo najoštriju kaznu. Jednako je teretio i tužio Kazajića i Grgača. Pripravan je bio pokazati orobljene predmete (štap, kazulu, mitru itd.) zahtijevajući najstrožu kaznu, tim više jer je Kazajić sve priznao.

Škrlec, braneći Grgača zvonara, istaknuo je, da je isti odao krađu Kazajićevu, koji je svaku sukrivnju nijekao, i kad od rasprodanih ukrađenih stvari nije ništa od Kazajića primio, nit je bilo što od ukrađenih stvari u

njegovim rukama. I akoprem je i on u zatvoru, ne može mu se s imfamije suditi, niti bi trebao doći na sud.

Branitelj Kazajićev Dolački, istaknuo je, da je Grgač zvonar svakako sukrivac, jer je Gjuri Tuškanu, svećeniku, pokazivao jedan biser otrgnut s rečene kazule. Molio je milost za Kazajića.

Fiskal stolne crkve Škrlec također je smatrao Grgača sukrivcem, jer je dokazano, da je ukradeni mač sakrio na stube tornja, a nije ga postavio gdje je bio.

Istražni zatvor obojice opravdao je sud. Konačno je sud zaključio, da Grgač, kojega je njegov branitelj branio kao čovjek, koji inače do sad nije ništa skrivio, imade na petnajsti dan od dana ovoga suđenja svoje poštenje i čast opravdati sa još 12 rotnika (ukućana, susjeda, građana i drugih) svečanom prisegom pred podžupanom Jagatićem i to: da nije bio sudionikom te svetogrdne krađe, da nije ukradene stvari imao u rukama i da od utrška ukradenih stvari nije od Kazajića primio ni prebijene krajcare. Ako bude to učinjeno, bit će riješen, inače ima zajedno s Kazajićem otštetiti crkvu prema procjeni, koju će učiniti zlatari.

Zacijelo se je Grgač sa svojim braniteljem dosta trudio da sabere određenih 12 rotnika. Tako dođe rok prisege 10 svibnja. Pred podžupana Jagatića dođe Grgač, ali samo s jednim rotnikom. Nije mogao svoju čast spasiti. Tako je ostao sukrivac. Što se je dalje s njime Kazajićem dogodilo, ne znamo. Kazajić je zacijelo trpio strogu kaznu, dok je Grgač možda jeftinije prošao. Svakako su obojica —, ako su što imali —, morali štetu nanesenu crkvi platiti.

Ponovna krađa dogodila se je u stolnoj crkvi godine 1654. Ukraden je jedan srebreni križ, srebreni kalež i razni drugi predmeti. Ne znamo ime tata, ali držimo da je to bila osoba negdje iz okoline križevačke.

Kaptol se je naime radi toga obratio na Nikolu Makara, kapetana u križevačkoj tvrđavi, i ovaj je Kaptolu 22. travnja 1654 odgovorio, da je poveo istragu i da mu je uspjelo dobiti ukrađeni križ, ali kalež i ostalo da nije pronašao. Prvom prilikom, piše, poslat će kalež Kaptolu (Arkiv zagreb. kapt. act. cap. ant. ser. chronol.).

DRUŠTVENE VIJESTI

IZLET DRUŠTVA ZAGREPČANA NA NAJVEĆU ZAGREBAČKU PLANTAŽU

Našem društvu svrha je među inim gajiti i širiti ljubav i smisao za prošlost svoga Zagreba, ali i za njegovu što ljepšu budućnost. Uz ovo počelo se i upoznavanjem naše lijepe Domovine, pak društvena uprava priređuje širom domaje izlete za svoje članove i prijatelje

Time se gaji i društvenost među članovima, nastaju prijateljstva, a nastojanja i pojedinaca i zajednice streme k cilju: Sve je za naš dragi bijeli Hrvatski Zagreb.

VELIKA RODNOST BRESKVE I. H. HALE

U nizu dakle vanredno uspjelih izleta možemo naročito istaknuti izlet, koji je upriličen na Malu Gospu 8 IX t. g. na plantažu plemenitih voćaka »Industrijalno voćarstvo Müllerov Brijeg«, kome je vlasnikom naš stari član g. Müller Leo. Ovo uzorno uređeno voćarstvo nalazi se u Kustošiji na brijegu iza ciglana, koje su svakome dobro poznate.

Dakle oko 150 članova društva gospođa, gospode i djece uputilo se šetajući na »Müllerov Brijeg«, da iz bliza upozna ovo uzorno zagrebačko poduzeće, u koje je vlasnik

pored silnih novčanih investicija dao i puno srca i duše u želji, da u svome Zagrebu stvori nešto, čime ćemo moći i pred strancima biti ponosni.

I doista na ovogodišnjoj jubilarnoj izložbi Zagrebačkog Zbora ovo uzorno voćarstvo pobudilo je opću pažnju svojim predivnim primjercima plemenitog voća izloženim nuzgredice uz produkte ostalih Müllerovih poduzeća.

Izletnicima bio je tumačem sam osnivač g. Leo Müller i njegovi stručni suradnici, poznati stručnjak-pomolog g. Gvidon Vesel i pčelarski stručnjak i pisac g. Joško Benotić. Oni su izletnike upoznali sa postankom i ciljevima »Industrijalnog voćarstva Müllerov Brijeg« i intenzivnim načinom voćarstva, koji je u drugim zemljama već veoma razgranjen

Voćarstvo Müllerov Brijeg osnovano je god. 1932., dakle tek prije 6 godina, i danas je najveće te najmodernije poduzeće ove vrste u zemlji. Ono je doista industrijalnih razmjera, jer obuhvaća: 27 hiljada stabala krušaka, 16 hiljada stabala bresaka i 10 hiljada stabala jabuka — sve samo najplemenitijih i najukusnijih odlika. Mnoge su odlike uz velike žrtve i riziko nabavljane čak iz Amerike.

HIGIJENSKO BRANJE I SORTIRANJE JAGODA

Uzgajaju se samo patuljasta stabla, koja su najrentabilnija, najlaganije se brane protiv štetočina i biljnih bolesti, a donose najukusnije plodove. Oblici uzgoja jesu kupa, dok se kod nekojih vrsti voća primijenjuje t. zv. New-Times sistem, koji je Müllerovo voćarstvo poprimilo kao prvo u Evropi, a za koji sistem kažu da znači jednu novu epohu u voćarstvu.

Ukupna dosad zasađena površina Müllerovih plantaža iznosi 35 kat. jutara. Voćke su zasađene po vrstama i odlikama u pravilne redove, koji se protežu gotovo u nedogled. Duljina nekih redova iznosi oko 700 metara, a duljina sviju redova zajedno premašuje 50 kilometara.

Pod voćkama se kao podkultura uzgajaju vrtne jagode, koje već više godina dolaze kroz cijelu sezonu na zagrebačko tržište u poznatom ukusnom i higijenskom pakovanju u tako reći upravo fantastičnim količinama. Jagoda je zasad zasađeno 380 hiljada strukova.

Po cijelom području plantaža sprovedeni su vodovi za umjetno natapanje.

S voćarstvom povezano je i pčelarstvo, jer pčele vrše kod oplođivanja voća vrlo važnu ulogu. Usred voćnih nasada nalaze se moderno izgrađeni i uređeni pčelinjaci, a rad oko pčela je također u duhu najnovijih tekovina na tom privrednom području.

Nasadi voćaka za prirod služe kao matičnjaci velikim nasadima za rasplod, rasadnicima, koji se nalaze dijelom na samom području voćnjaka, a dijelom na drugim mjestima. Iz tih rasadnika opskrbljuje se ne samo okolina Zagreba, već i udaljeniji krajevi naše države za jeftin novac prvoklasnim sadnicama odabranih vrsti voća. U rasadnicima ima za sada: 20 hiljada sadnica bresaka, 10 hiljada krušaka i 5 hiljada jabuka.

Kako je vrijeme odlično poslužilo bio je ovaj izlet vanredno ugodan.

Naš simpatični kućedomaćina odveo je izletnike u »šumu« stabala bresaka, koja je na divnom jesenjem suncu davala neobično dražesnu sliku. Dakako, da su svi gosti marljivo prionuli uz posao...

Krenuvši prema upravnoj zgradi upoznali smo se sa divnim plemenitim rodovima jabuka, a onda nas je kućedomaćina pozvao na prijateljsku južinu, gdje su naši članovi na svježem zraku ogrijani toplim jesenjim suncem imali prilike odati priznanje našem članu Leonu Mülleru. Redale se zdravice, bilo je pjesme i veselja i svi uzvanici na večer su u dobrom raspoloženju, obdareni svaki sa ukusnom košaricom bresaka, krenuli u naš bijeli Zagreb zahvalni našem Mülleru, da je stvorio nešto zbilja lijepa i korisna čime možemo mi svi Zagrepčani i Hrvati biti ponosni. **Ver.**

IZLET DRUŠTVA ZAGREPČANA U NEPOZNATO

Već se duže vremena sa velikim interesom govorilo o izletu u »nepoznato«, što ga Društvo Zagrepčana namjerava upriličiti. Kako je cilj bio nepoznat, to je znatiželja i interes bio tim veći. Znalo se tek, da se vozi preko Savske mitnice prema Karlovcu.

Jedni su nagađali: Ozalj, Topusko, Sutinske Toplice, Lešće; drugi opet: Plitvice, Primorje i t. d. Vođu puta g. Sovu salijetalo se sa tisuću pitanja, no on je ostao dosljedan i neumoljiv.

U nedjelju 24. srpnja sastali se izletnici kod Gradske kavane. Polazak je bio određen za 6½ h, no Zagrepčani kao Zagrepčani treba da zakasne bar četvrt sata, tako je bilo i ovaj put. Autobus je krenuo u šest tričetvrt. Zauzevši svoja određena mjesta, izletnici su primjetili, da nad njima visi cedulja sa velikim upitnikom, a na protivnoj strani zapečaćeno pismo sa rješenjem istoga. Međutim je u očekivanju »nepoznatoga« vrijeme odmicalo u odličnom raspoloženju izletnika, a vesela pjesma nadjačala je štropot autobusa. Naš vođa puta mudro je sjedio uz šofera i pokazivao mu pravac puta, nepoznat običnim smrtnicima, koji su mu iza leđa sjedili. Od vremena do vremena ustao bi, da vidi, jeli u »familiji« sve u redu. Njegova umjetnička frizura zalepršala bi na vjetru, a sokolovo oko dobacilo bi koji strelovitì pogled u ovaj ili onaj kut. Naša je sudbina bila u njegovim rukama, a mi smo se u njih potpuno pouzdavali.

U Karlovcu smo se zaustavili, jer je valjalo sići na »gablec«. Stolovi su se brzo napunili, a paketi i čaše još brže isprazniIe. Stiglo se i na foto-snimke, jer bez njih se ne vraća sa izleta. Zatim se nastavio put prema Dugoj Resi. Ovdje su izletnici pregledali lijepu novu župnu crkvu i otpjevali gromko himnu »Kraljici Hrvata«.

Nastavila se vožnja romantičnim krajem prema Generalskom stolu, gdje je bila treća stanica Zvečaj. Tu nam se pružio predivan pogled na slapove Mrežnice. Ostali smo zapanjeni ljepotom i bistrinom modrikastozelene vode, koja je u malim slapovima padala pred našim očima. Tu smo našli jedan mali raj, dio ove veličajne i beskrajne ljepote, što ju je Svemogući darovao dragoj nam Hrvatskoj Domovini. Srce nam je svima življe zakucalo i bili bismo se rado i duže ovdje zadržali, da nas nije pozvala sirena. Trebalo je ponovno zauzeti mjesta u autobusu.

Domalo je izdano »odobrenje«, da se otvori zagonetno pismo i konačno dokuči njegov sadržaj. Cilj izleta u »nepoznato« bile su Toplice Lešće! Ovo je većini izletnika bilo doista nepoznato. To je ubavo mjestance, gdje je priroda krasna, ali nažalost premalo poznata.

Izletnici su se smjestili za stolovima u ugodnoj sjeni drveća, tik velike livade, a nedaleko vode, koja je svojom bistrinom povukla mnoge u svoje krilo. Oni pak, koji nijesu prijatelji hladne, pošli su u bazen tople i ljekovite vode. Ova im se toliko svidjela, da ih je tek zov ručka mogao da od nje odijeli. Izletnike je u ime »Društva Zagrepčana« pozdravio g. Hartl. Ulogu kućedomaćine preuzeo je naš nedavno izabrani »Mister Zagreb« g. Joža Krčelić, koji je po običaju bio duhovit i odlično raspoložen, te je svoju ulogu izvršio na sveopće zadovoljstvo.

Iza ručka slijedio je ples na livadi uz zvukove gramofona i harmonike. Jedan se dio izletnika povukao uživajući na travi u lijepoj prirodi. To se društvance međutim doskora povećalo dolaskom vođe puta i drugih simpatičnih izletnika, koji su upotrebili zgodu, da uhvate koju prikladnu snimku. Uz zvukove glazbe i vedar smijeh naših Zagrepčanki, vrijeme je odmicalo prebrzo. Oko 4 h je vođa puta na sveopću žalost navijestio odlazak uz utješnu napomenu, da je u programu još jedno »nepoznato!«.

Iz Lešća je autobus krenuo preko granice u Sloveniju, gdje se zaustavio u Vinici. Ovdje je upravo bila zabava u proslavu 40-godišnjice vatrogasnog društva. »Gasilci su oduševljeno dočekali Hrvate-Zagrepčane, a njihova je »godba prav lušno začela« svirati jedan plesni komad. Na provizornom podijumu, sličnom savskoj splavi, vrtjelo se sve u šesnajst mlado, srednje i staro. Desilo se, da je i koji sramežljivi »gasilec« zamolio za ples lijepu koju Zagrepčanku, a ova je ispunila svoju dužnost ne želeći »dati košaricu«. Jedan je član »gasilcev« pozdravio toplim riječima »bratje Zagrepčane«, a glazba je intonirala »Oj Hrvati«.

Pred odlazak je naš najmanji član »Društva Zagrepčana« mali Kresnik odvažno deklamirao pjesmu Domovini Hrvatskoj, a naša simpatična učiteljica gđica Jelka Brajša lijepo otpjevala svojim krasnim sopranom Domjanićev »Kaj« i bila nagrađena burnim pljeskom.

U 7 h valjalo se spremiti na odlazak. Glazba »gasilcov« otpratila je izletnike do autobusa, gdje je g. Krčelić pozdravio braću Slovence sa željom, da nastave svoj rad za slogu i bolju budućnost svoga naroda. Predsjednik općine i »gasilcov« zahvalio se govorniku i Zagrepčanima.

Uz veselu pjesmu i smijeh, autobus je proslijedio put Lujzinskom cestom prema Jastrebarskom. Ovo je bila posljednja stanica, te su izletnici sašli sa autobusa, da se malo odmore i okrijepe. Kako je deseta ura bila već na izmaku neki su izletnici požurivali odlazak obzirom na skori dolazak kiše i oluje, ali kako su »palačinke« odlično u tek išle, moralo se strpiti dok ih se »spremi pod krov«. U 10½ h nastavio se put, a u 11 i tričetvrt stigli smo na Savsku mitnicu. Dok su »dežurnoga« uvjerili, da osim onoga, što je u želucu, nemaju ništa opasna u svojim naprtnjačama i aktovkama, pojurili su izletnici u svoj dragi Zagreb, koji ih je željno očekivao. Jednako ih je željno dočekala i kiša, no ta ih nije smela. Srdačno su se pozdravili i razišli svojim domovina sa željom, da uskoro pođu na izlet u treće »nepoznato«.

E. Arnold.

Spectator :

Šetnje gradom dokonog purgera

379. T. zv. novi ribnjak u Maksimiru, gdje su pred kratko vrijeme još bili u porabi oni čamci na vijak, — trebalo je, kad se već htio napuštati, — ili sasma isprazniti ili ev. zasuti, a ne, košto je danas, da je voda na tri četvrtine ispražnjena, a ostatak kao baruština služi leglom ličinkama komaraca, a može doći u ustajaloj vodi i do opasnijih zaraza, što bi mogao Grad. fizikat da izvidi. Šteta u ostalom, po mojem mnijenju, za one lijepe čamčiće, i uopće za onu svježu plohu ustalasale vode u kojoj se odrazivahu okolne šume i oblaci. Sad onaj betonski »šaht« posred mlake, i oni ostaci od nekoć jarmova, odnosno kolaca, koji su služili za pristanište, daje sliku jadnu i dosta žalosnu.

380. Po prilici nasuprot Sokolske mogile (u ostalom dosta zapuštene i neuredne), vodi jedan po prolaznicima improvizirani puteljak ili stazica preko one tratine i spaja se s onom klupom na gradskom šetalištu uz zapadni rub perivoja. Takova samovoljna »trasiranja« zapravo bi morala poslužiti kao vazda dobrodošli putokazi (sit venia verbo) za onoga, tko puteve kasnije doista i krči i pravi. Naši su stari dapače upotrijebljavali po stoci i inim životinjama izgažene stazice kao osnov za kasnije trasiranje puteva. Pa tako i zapravo tu: dokaz, da je put potrebit

381. Pitali bismo sastavljača novoga Pravilnika o izvozu kućnog smeća, zašto se traži, da i opet jadni taj kućevlasnik nabavlja za svoje stanare naprave, dotično kutije za smeće, i zašto da on za njih plaća taksu za izvažanje njihovog smeća koje se kućevlasnika ništa ne tiče zrak? On i odgovara za posude, pa čak i onda kad iseljujući stanar ili uopće ne povrati uzajmljenu mu posudu ili ju povrati oštećenu!

Neobično je i opet uskrsavanje problema (kod nas sve postaje nekim problemom) sudbine nekih vrsta kućnih otpadaka, koji nisu: ni kovina, ni kuhinjski otpadak, ni prašina, ni krpe. Mislimo na pr. trava ili lišće iz malenih kućnih vrtova u centru grada. Tko posjeduje malen vrtić, mora da travu redovno šiša, korov pljevi itd., a u jeseni imade od voćaka na pr. lišća. Na cestu se bacati ne smije, u kući ostati ne može, smećar ga ne prima jer ga pravilnik eliminira. Kud će dakle nesretnik s tom travom? Valjda da ju u »Wertheimkasu« spremi?

382. Onaj t. zv. glazbeni paviljon od drveta štono već oko 46 godina »resi« tuškanački plato ispred sadašnje vile Marić, postao je već nekud izvitoperen (vjetrokos, vindšif) pa bi bilo na vrijeme da se malko podupre, učvrsti. Možda bi bilo i ponajbolje da se uopće odstrani, jer već više decenija u njem ne svira glazba, a druge svrhe isprva imao nije. Da se pod njim pogdjekad rijetki šetaoci sklone u slučaju nenadanog pljuska, nije, na očigled toga da imade za to i drugud zgode, smatramo, dostatan razlog da taj golemi kiosk tamo pola vijeka stoji.

383. Kraj južnog ruba Branimirove ulice gdje još nedavno stajaše onaj pomoćni tovarni kolosjek izvan ogradnog zida željezničkog kompleksa, stoji doduše natpis da se tamo ne smije parkirati vozila, tovariti itd., nu skoro stalno tamo stoji po nekoliko, većinom seljačkih, taljiga a ima uslijed toga i podosta smeća.

384. Nedavno dovršen južni produžak Rockefellerove ceste koji čini najkraću vezu sa Gregorijančevom dakle i Ribnjakom, pa na Zmajevac i Mirogojsku, ne može se za prolazni promet rabiti jer nije izveden spoj sa starim dijelom Rockefellerove uz Higijenski Zavod. Tamo nedostaje još oko 60 m dužine ceste, što bi bilo zbilja u interesu prometa da se sad izvede, tim više što je tlo, koliko znamo, već gradsko vlasništvo: Inače će lijepa nova cesta doskora zarasti korovom, košto to biva kod svake koja se ne rabi.

385. Netko je pred kojih 4 godina predlagao, da se udubina između zgrada Fizikalnog i Kemijskog zavoda na Marulićevom trgu ev. izbetonira i napusti vodom, što bi bilo nešto a la Versailles u malom. Pošto se od toga iz nepoznatih razloga odustalo, bilo bi potrebno da se bar nekoliko stabala tamo posadi, jer se one klupe duž obih spomenutih zgrada, zbog strašne sunčane pripeke rabiti ne može. Isto vrijedi i za one uz južno pročelje Knjižnice.

386. Budući da će se Kožarnica nakon 75 godina konačno maknuti iz središta grada a ostati, kako se glasa, tek tvornica cipela, bilo bi vrlo uputno da se svakako oni dimnjaci maknu, jer cipelarna može da radi motornom snagom tj. strujom pošto ništa kemički ne prerađuje, pa joj nikakvih dimnjaka ne treba.

387. U inozemstvu, ponajviše u Njemačkoj i drugdje, vidjesmo, kako se cestovni kolovozi, umjesto jednostavno vodom. polijevaju slabom rastopinom hlormagnezija (oko ½ kg na m²) koji veže izvrsno prašinu tako, da barem 2 do 3 tjedna ni kod najvećeg prometa, odnosno vjetra, nikakve prašine nema na takvim cestama. Kako smo čuli, pokus kod nas izveden između Bednjanske i Varaždinske ulice na potezu Miramarske ceste uspio je posve dobro, te bi bilo zaista za preporučiti, kad bi se Grad. građ. otsjek za cestogradnje malko više pozabavio s tom, drugdje već odlično iskušanom metodom vezivanja prašine, koje, buduć da traje umjesto ½ sata, — košto je to slučaj s običnom vodom, — pola mjeseca, jamačno će biti i ekonomično. Dašto, to se primjenjuje samo kod cesta koje, imajuć periferijski značaj, ne misli se inakim načinom stalnije, odnosno skuplje urediti.

388. Kad se pogleda, kako se divljački nepristojno vladao jedan dio općinstva na Jelačićevom trgu i okolici čekajući na povratak naših Bistričkih hodočasnika, kako su se gurali, tiskali, žamorili i svađali: na pr. tko je prvi došao na koje mjesto i tko se pred koga ugurao, kad se uoči ono kreveljenje, one »viceve« itd. koji tek maločas pred dolaskom Presvetog Otajstva zamuknuše, — čovjek se u čudu morao zapitati: Jesu li t o još oni naši dobri, blagi i vazda prijazni, kulturni Zagrepčani? Piscu se desilo da je bio

brahijalnom silom upravo izguran, izboksan, stisnut poput skuše u kutiji, odasvuda, pa još k tome od dvaju prilјetnih periferijskih ženskinja! Dosta žalosno, i isti se morao prije svršetka povorke bijegom spasiti.

389. Uvriježilo se u posljednje doba, da neki, i ne uvijek baš najmlađi i najzeleniji, po čitave sate (sic!) na pr. iza ponoći u sitne ure stojeć na kakvom raskršću i opraštajući se uvijek iznova započimajući zabavu, uz glasan smijeh i hihot, pjevanje pijanih pjesama, nužđenje itd. što budi iza sna okolišne umorne radine stanovnike, jer se to događa ponajviše u ljetnikovačkim četvrtima ili uopće van grada, tako da se na daleko u onoj ponoćnoj tišini razaznaje svaki glas, svaka riječ. Piscu se dešava da je morao po više puta slušati noćni razgovor dvaju vraćajućih se u dosta veselom raspoloženju, a svakako veoma blagoglagoljivih pajdaša, koji su svoj, na njemačkom jeziku vođeni diskurz, produživali od 2 do 1/4 sati noću. Drugu noć je kraj otvorenih prozora, jer se oni zbog sparine pritvoriti ne mogu, — razabirao glasove dvaju mirnijih, a jednog za pjevanje i govorancije raspoloženog trećeg mladog tenora, i jedne mlade ženske, koja je preuzela ulogu miriteljice, što se očito razabiralo. Zašto ti bezbrižni ljudi ne nastave svoje klafranje i pjevanje u krugu u kom se dosele zabavljahu? Zašto im je civilizacijoni nivo, kulturna razina tako niska, da sebi ne mogu ni na kraj pameti zamisliti, sjetiti se kako imade tu i mirnih, odmora ne samo željnih, već i te kako potrebnih radnika, bilo fizičkih bilo intelektualnih. Da imade i starijih, da, i boležljivih ljudi, koji imaju ipak pravo na elementarni obzir. Dosta zlo!

390. Kad bi se bilo prigodom postavljanja onih sijalica, na biskupskim štapovima u vidu elektr. kandelabara na Ribnjaku, bar s malo promišljanja postupilo, ne bi se sad dešavalo da je noću čitav Ribnjak, izuzev baš mjesta nasuprot sijalicama, u posvemašnjoj tami, jer one guste krošnje starih stabala Nadbiskupskog perivoja, uza sve okljaštrivanje, progutaju, košto je i naravski, čitavo svijetlo. Trebalo je ništa drugo, nego postaviti kandelabere na istočnu, desnu, stranu i sve bi bilo u redu. Upravo neshvatljivo je to situiranje svjetiljaka navlaš u lišće i sjenovita stabla parka! Posve analogna je griješka kod produljivanja rasvjetne pruge prema Šestinama, gdje se i opet postavio žicovod, a naravno i svjetiljke, u krošnje kestenova, koje sad nemilice harače i pustoše, okljaštrujući ih do srži. A ipak uzalud. Zašto se nije svijetlo položilo na suprotnu stranu? To je ili inat ili »?«.

391. Ne zna se pravo, što namjerava grad. općina da započne s onim krasnim komadom zemljišta između Ivkančeve, Derenčinove i Šubićeve ulice, ležećim u sredini onog trokutnog bloka koji se sad intenzivno izgrađuje. Mislilo se ovo i ono. Neki su predlagali sklizalište, neki natkrito športsko i opće kupalište. Nabolje bi po našem

mnijenju bilo, a donijelo bi općini i gotovine, kad bi se u onom trokutu provele 3 ulice na pr. u vidu velikog Y, što bi bilo lasno, jer grad još raspolaže sa sva tri ulaza u blok, gdje su gradilišta jošte neprodana, pa bi se Vrbanićeva ulica mogla sasma lasno produljiti a ostale 2 nove analogno. Preostala bi se unutarnja gradilišta porasprodala i izgradila na sasma normalan način i došla bi, košto je to svuda, pa i u nas, običaj, u 2 sloja. Čim bude ma i jedno od 3 gradilišta, ležećih na ulazima u blok, prodano odnosno izgrađeno, ova je osnova onemogućena pa će možda, i ako prekasno, nastupiti žaljenje nad izgubljenom mogućnošću.

392. Nova osnova za tehnički fakultet sveučilišta, koji se sada izgrađuje, predviđa uz sada u gradnji nalazeće prednje krilo, još jedno takovo analogno straga spojeno sa prednjim jednim spojnim prolaznim traktom uz nekoliko pobočnih traktova. Stražnji dio zgrade pretpostavlja za svoje ostvarenje prethodno rušenje gradskih stambenih kuća. Trebalo bi stvoriti situaciju takvu, da kod slijedećih rasprava prema drž. budžetu, koji imade da dotira daljnje svote za izgradnju fakultetskog kompleksa, ne bude izgledalo kao da općina još ne raspolaže slobodnim gradilištem za ovaj dio, što bi moglo otešćati, odnosno odložiti votiranje kredita. Treba uvažiti, da se u jednoj od zgrada nalazi i kvart policije, za kog bi trebalo, prije no što stvar postane aktuelnom, naći i provesti druge prostorije, košto u ostalom i za sve drugo.

393. Netko je sasma umjesno predlagao, da bi se ona ovelika, uz zvonik Sv. Marka do presbiterija ležeća »niša« ili neka vrst udubine, izgradila u vidu kapele, umjesto da danas, budući nepristupačna i gvozdenom, preko 2 m visokom ogradom zabaglamana, služi kao neka vrst smetišta za ptice, i ino lišće, slamu itd. štono ih vjetar onamo donaša. U Beču na pr. imade uz prvostolnu crkvu Sv. Stjepana skoro oko čitave crkve niz prekrasnih kapela s klecalima, gdje često gore svijeće, šarene se vijenci i mole starice. Ono mjesto je kao stvoreno za neku malu kapelu, možda samo na način košto kod Sv. Franje na Kaptolu, samo nešto dublje, dakako.

394. Stančićeva ulica je sad, nakon izgradnje istočnog krila Trg. akademije, odnosno Više učiteljske stručno-produžne škole, dosta lijepo uređena, pa bi bilo hora da se jesenas pristupi zasadnji drvoreda uz zapadnu stranu ove ulice, za koji je, sudeć po izšteđenom prostoru, predviđeno mjesto.

395. Usporedno sa sjevernim krilom Dugoselske ulice, odnosno okomito na Lonjičku ulicu niknuo je ljetos opet jedan novi predio divljih parcelacija, sa dvije paralelne ulice u smjeru sjever-jug, gdje se istodobno gradi 2 tuceta kuća. Dosta žalosno.

396. Napokon dočekasmo i gradnju Veterinarskog fakulteta i nešto sjevernije također i odavna odgađanu gradnju Carinarnice. Pitali smo se, zašto je pred fakultetom ostavljeno 20 m predbašće, što čini uz širinu Heinzlove ulice od 40 m ukupno oko 60 m,

dok je kod uredskih, odnosno stambenih nuzzgrada Carinskih skladišta ova predbašća samo 50 m. To neće lijepo izgledati, jer nema zato motivacije, izim event. to, što je kod dužine carinskog skladišta od preko 200 m, takav položaj iziskivao smještaj tih zgrada. Bene. Ali je onda trebalo i zgradu fakulteta pomaknuti u isti građevni pravac sa carinarničkim uličnim objektima.

397. Dobro je i umjesno što se napustila osnova iskrivljene Šubićeve ulice i Krešimirov trg sa Kvaternikovim spojio sasma logičnom, ravnom ulicom, time se ujedno dobilo poželjno, i veoma potrebno uveličanje potonjega trga, pa će vjerojatno prestati glasine, o event. zahtijevima za rušenjem grad. kupališta na tom trgu, što bi kraj današnjeg pomanjkanja sredstava značilo golemu rasipnost.

398. Moslavački perivoj u naselju Volovčica vrlo je lijepo i za današnje prilike provizorno sasma zgodno uređen odn. parkiran. Mnijenja smo, da je južni, jeziku sličan nastavak tog perivoja kako ga osnova predviđa, jedna izlišna stvar, pa buduć da je trg ne samo za danas, već i za idućih 150 godina, dosta opsežan, valjalo bi taj jezik, koji za sad i onako postoji samo kao pustošina, — napustiti, odnosno prepustiti izgradnji. U ostalom se svi žitelji Volovčice slažu u jednodušnom mnijenju, da bi npr. produženje tramvajske pruge br. 9 barem do željezničke brklje, — koja je teda negda iza hekatombi tamošnjih žrtava ipak po željezničkoj upravi postavljena, — bila prava blagodat.

399. Nije zgodno da grad. općina već decenijima u z d r ž a v a na pr. perivoj Srpanjskih žrtava kod Sv. Jurja, kao i onaj mali perivojčić na Ivekovićevim stubama, odnosno ulici Antuna Vramca itd., a da sve ovo sačinjava još uvijek tuđe vlasništvo, premda je grad u posjedu. Tu jamačno neće biti poteškoća dobiti tzv. očitovanje o zemljišno-knjižnom prenosu u vlasnost općine. Osim ako općina namjerava putem dospjelosti doći do vlasništva!

400. Kaže se doduše, da kad starcu sile smalaksaju, kad spozna da već ne može slijediti mladi naraštaj i savremeni tempo života, što nemilice naprijed sveudilj juri, a on tad stane, duboko uzdahne veleć, kako su stara vremena ipak bila bolja! No pogledajmo časkom na stvarnost, poimence na način, kako se današnja naša mladež ispoljuje u svojoj recimo dokolici, kako je lišena svakog ideala, samoprijegora, discipline, — morat ćemo unatoč gornjim mislima ipak da se priklonemo rezoniranju toga starijeg čovjeka. Take nam se misli namiću kad ugledamo ili iskusimo, kako neka podivljala omladina; n e možda ulična, koja nije imala prigode da primi ma kakav odgoj, već školska iz štono riječ »boljih kuća«, danomice penjuć se preko plotova, obaraćajuć sa grana voće i kvareć druge, kad nadalje vidimo šta i kako ona govori, izražava se, pjeva, šara po zidovima i drugo; ispada bilans o ćudorednoj vrijednosti tog naraštaja u većini slučajeva doista tmurno, zabrinutost glede njihove budućnosti kao i budućnosti naroda kog će jednoć da reprezentiraju, opravdana je. Jeli to čudo, kraj današnjeg načina, kako i čime se provode ta djeca u svojoj dokolici. Rad, umjesto da im je svrhom i sadržajem života,

on im je jedan neugodan teret, kog treba, — kad već mora da bude, — odverglati što kraće i sa što manje truda i pomnje. Ali zato dokolica: Ne bave se plemenitijim, idealnijim predmetima, ti za njih nemaju vrijednosti, već skoro isključivo: film i šport, zapravo u najširim slojevima skoro samo nogomet. Ne čitaju, a kad već, i u koliko uopće, a ono samo dnevnu štampu, pa i opet rubriku: film i nogomet! Iz toga uskog vidokruga nikud, ni fizički ni intelektualno. Je li onda čudo, kako im pamet ostaje nerazvijena, znanje oskudno, jezik nedotjeran i negibak, a ćudorednost onaka, kako odgovara većinom detektivskim ili sličnim filmovima. Ako šta drugo čitaju, to dašto i opet u devet desetina: kriminalne vijesti odasvud. Za naše je doba omladina bila skromna, tiha, radišna i moralna. Štujući svoje roditelje i uzgajatelje, pripravljajući se zdušno na svoj budući poziv, vjerna Bogu i domovini. Zabavljali smo se i mi, istina, ali naša zabava bila je dostojna, čedna, čista. Filma importiranog iz vanjskih, nama višemanje tuđih kulturnih miljea nije bilo, već nas je krijepila materinska riječ sa naše stare domaće pozornice! Pravili smo izlete, plivali, poneki igrali i tenis, a voljeli smo ozbiljnu glazbu, decentan ples i uglađenu konverzaciju. Saobraćaj s lijepim spolom bio nam je pun tajanstvenog čara, a vezan u forme, koje smo, ako ne prije, a ono kod starog gosp. Coronellija učili i cijenili. Stil smo vježbali u omladinskom časopisu, tamburali i pjevali u đačkom glazb. klubu, a marke sakupljali košto i danas. Poput marnih pčelica radili smo, učili također i izvan škole, učili jezike, risali, fotografirali, sanjarili o našim idealima: domovini, prijateljstvu, ljubavi. Takova je, eto, bila tadanja omladina. Pa s toga, evo, možda ipak i nije sasma na odmet taj, na početku ovog člančića ironizirani maklo usklik: »da su stara vremena ipak bila bolja!«

*

U najboljoj namjeri i vođeni lih ljubavlju za naš zavičaj, iznijeli smo eto prvu seriju od 400 točaka, s dobronamjernim savjetima: kako da se doskoči prerazličitim ljepotnim greškama, koje krnje lice našega grada, čijom se kulturom toliko ponosimo. Pa ako je pisac uspio da potakne mjerodavne, da bar na jednu desetinu, recimo 40 tačaka, uvaže, saniraju, retuširaju, biti ćemo sretni i našem će lokalnom patrijotizmu biti u velike zadovoljeno. Samo se bojimo, da bi glas našeg dokonog purgera mogao da ostane glas vapijućeg u pustinji. Ne dao Bog da bude tako!

(KONAC)

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Solovljeva ul. br. 16. — Uredništvo i uprava Ilica br. 28/II. kat. Tel. 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 47. — Za oglasni dio odgovara Lukac Ivan, Padovčeva ul. br. 9.